

סוכת עורו של לויתן

א. בשבח הלויתן

בבריאה של היום החמישי מציינת התורה שם של בעל חיים עוד קודם שאדם הראשון קרא שמות לבעלי החיים (בראשית ב, כ): "ויברא א-להים את התנינים הגדולים ואת כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למיניהם ואת כל עוף כנף למינהו" (בראשית א, כא). ואכן בכל פרשת הבריאה, התורה אינה מתארת בריאה של פרטים ומסתפקת בתיאור הכללי. ביום השלישי לא מצאנו דוגמה של עץ מסוים, בבריאת העופות לא מוזכר הנשר, ובבריאת החיות לא המלך האריה או הבהמות.

התנינים הם היחידים מבין שרצי המים שעליו נאמר באופן מיוחד: "ויברא א-להים את התנינים הגדולים". לכן פירש רש"י: "דגים גדולים שבים. ובדברי אגדה הוא לויתן ובת זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעת"ל שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם. 'התנינים' [חסר י', דהיינו לשון יחיד] כתיב". והעיר שפתי חכמים: "דקשה לו, למה פרטם יותר משאר הבריות ולמה מוציאם מכלל כל נפש החיה ובה"א הידיעה".

רשב"ם על אתר מפרש, שהציווי "ישרצו המים שרץ נפש חיה" התייחס לדגים הרגילים: "אע"פ שאמר הקב"ה 'ישרצו' שהם דגים שאינם גדולים כל כך, אע"כ גם התנינים הנזכרים במקום אחר ברא עמהם, לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון האמורים בנביאים (ישעיהו כז, א)". גם ספורנו מסביר את האזכור המיוחד של התנינים בגודלם האדיר, "שלא הספיק הכוח המוליד המסודר במים [ואשר הספיק לברוא שרצים רגילים] להמציא התנינים הראשונים בלי זרע, עד שברא אז כוח מספיק [גם] לזה" (בראשית שם).

גם בדברי משורר התהילים מודגש ייחודו של הלויתן: "לויתן זה יצרת לשחק בו" (תהילים קד, כו). נביא כמה מדרשות חז"ל על פסוק זה: "אמר ר' יהודה אמר רב, י"ב שעות הוי היום. שלוש שעות ראשונות... רביעיות - יושב ומשחק עם לויתן, שנאמר: 'לויתן זה יצרת לשחק בו'" (עבודה זרה ג, ע"ב). ועוד דרשו: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת כל אשר במ' (שמות כ, יא) והלא לויתן בכלל מעשים שבים היה? [ולמה הוזכרה בריאתו בפירוש?] אלא מגיד שיש שבח בלויתן כנגד כל מעשים שבים" (מכילתא דרשב"י, שמות כ, יא). וכן:

"א"ר לוי, ברא לו הקב"ה ימים ובחר לו אחד מהם זה יום השבת. ברא דגים ובחר לו אחד מהם 'לויתן זה יצרת לשחק בו'" (ילקוט שמעוני, שמואל א, רמז צד).

הפרק החמישי במסכת בבא בתרא "המוכר את הספינה", פותח בסיפורי נפלאות של רבה בר בר חנה, שרובן עוסקות בים ובחיות הענקיות הנמצאות בו. נושא הסיפורים האחרונים בסדרה הוא הלויתן, ובהקשר זה מביאה הגמרא שני מאמרים העוסקים בשכר הצדיקים לעתיד לבוא שבמרכוזם - לויתן:

(א) "אמר רבה אמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן, שנאמר: 'יכרו עליו חברים' (איוב מ, ל) ואין כרה אלא סעודה... ואין חברים אלא תלמידי חכמים..."

(ב) ואמר רבה אמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, שנאמר: 'התמלא בשוכות עורו' (שם שם, לא).² זכה עושין לו סוכה. לא זכה עושין לו צלצל... לא זכה עושין לו ענק... לא זכה עושין לו קמיע... והשאר פורסו הקב"ה על חומות ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו שנאמר (ישעיהו ס, ג) 'זהלכו גויים לאורך ומלכים לנגה זרחך'" (בבא בתרא עה, ע"א).

הגמרא מבארת שיש הדרגה בשכר הצדיקים. הצדיקים הגדולים יזכו לשבת תחת סוכה שלמה מעור לויתן. רש"י: "היינו מלמעלה גג וארבע דפנות מארבע רוחות". פחותים מהם יזכו ל"צלצל". רש"י: "היינו סיכוך בלא מחיצות". פחותים מהם יזכו ל'ענק', שהוא תכשיט מכובד. פחותים מהם יזכו לקמיע מעור הלויתן. רש"י: "היינו דבר מועט שקושרו בצווארו כמין קמיע". ברור לכול, שה"זכיייה" אינה מותנית בגורל, אלא בזיכוך אישי, וככל שעולה רמת הזיכוך של הצדיק, כך יעלה שכרו לעתיד לבוא.³

¹ סופו של פרק מ' בספר איוב (פסוקים כה-לב) מתאר את הלויתן וכוחו. חלק גדול מהפסוקים שהסוגייה מבארת לקוחים מקטע זה בספר איוב.

² בפסוק המקורי: "התמלא בשוכות עורו ובעלצל דגים ראשו". וכן הגיה הב"ח גם בגמרא 'בשוכות'.

³ על פי הרב דסלר, שביאר שזכות אבות אינה מין פרוטקציה והעברה בנקאית של זכויות למי שיש לו חובות, אלא "זכות אבות היינו הכוחות המביאים לידי זכות... אשר על ידם דבוקים אנו באבותינו, וכיוון שנמצאים בנו אותם המידות הטובות השי"ת יראה כי עוד לא ניתק החבל ביננו לבין אבותינו... כי זפות אבותינו [קרי, את הז' בפתח] בידינו, ויש תקווה לאחריתנו" (מכתב מאליהו ח"א, עמ' 14).

גמרא זו היא המקור לדברי הרמ"א בשם הכל-בו: "יש שנהגו כשהיו יוצאין מן הסוכה היו אומרים יה"ר שנזכה לישב בסוכה של לויתן" (או"ח תרסז, ס"א). וברוב הסידורים מובא נוסח מורחב: "יהי רצון מלפניך ה' א-להינו וא-להי אבותינו, כשם שקיימתי וישבתי בסוכה זו, כן אזכה לשנה הבאה לישב בסוכת עורו של לויתן".

ב. להבין משל ומליצה

בטרם נביא הסברים לעניין סעודת הלויתן ובעיקר לסוכת עור הלויתן, יש להביא את דברי הרמב"ם בעניין אגדות חז"ל, משליהם וסיפוריהם. אחרי שפסל הרמב"ם את יחסן של שתי כיתות לדברי חז"ל, הוא מדבר על הכת השלישית: והם אותם בני אדם שנתבררה אצלם גדולת החכמים ז"ל וטוב שכלם ממה שנמצא בכלל דבריהם מורים על עניינים אמתיים למאוד, ואע"פ שהם מעטים ומפוזרים במקומות מחיבוריהם - הם מורים על שלמותם וכי הם השיגו האמת... וידעו כי הם ע"ה אינם מדברים היתולים. ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר, וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים [=מהדברים שלא מתקבלים על הדעת] - דברו בהם בדרך חידה ומשל. כי זה דרך החכמים הגדולים, ולפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמר 'להבין משל ומליצה, דברי חכמים וחידותם' (משלי א, ז)... לפי שדברי חכמים כולם בדברים העליונים שהם התכלית, אמנם הם חידה ומשל" (הקדמה לפרק חלק, אות ג).

במקביל הסביר הרמב"ם כך גם את משלי הנביאים, על פי הפסוק "תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו" (משלי כה, יא). "שהדבר שהוא בעל שני פנים שיש לו נגלה ונסתר, צריך שיהיה נגלהו [=המשל] טוב ככסף, וצריך שיהיה תוכו [=הנמשל] טוב מנגלהו, עד שיהיה תוכו בערך אל גילוי כזהב אצל הכסף" (פתיחה למורה נבוכים). דהיינו, שגם משלי הנביאים הם חשובים אבל הנמשל חשוב יותר, ואם יש ללמוד מהמשל כערך כסף, יש ללמוד מהנמשל כערך זהב. וכן כתב המלבי"ם: "כמו בתפוחי זהב מתוך שהם יקרים מחפים אותם במשכיות כסף שהם פחותים מהם אבל חשובים גם כן. ומתוך המשכיות יביטו ויבינו כי תחתיהם זהב" (משלי כה, יא).

וכן כתב רמח"ל: "ביאורי המצוות והדינים אין היזק כלל אם ייכתבו בספר בביאור גלוי לכל קורא. אך חלק הסודות אין ראוי שיימסר כך לפני כל רוצה ליטול את השם, לא מצד יקר המושכלות ולא מצד עומקם. [והוא מפרט:] אם

מצד יקרם - אינו כבודו של השי"ת שיימסרו סתריו בידי איש מידות רעות ואפילו שיהיו חכמים מחוכמים. ואם מצד עומקם - הרי העניינים באמת עמוקים מאוד ולא יצליחו בהם אלא אנשים זכי השכל ומלומדים לדרכי עיון היטב... על כן גמרו [חכמים] לבצוע את הדין [=לעשות פשרה], והיינו לכתוב אותם למען לא יאבדו מן הדורות האחרונים, אך בדרכים נעלמים ומיני חידות שלא יוכל לעמוד בהם אלא מי שמסרו לו המפתחות, דהיינו הכללים שבהם יקנו הרמזים ויפורשו החידות ההם" (על אגדות חז"ל).

מובן מאליו שייכתנו מחלוקות בין חכמים, אלו פרטים במשל ובאגדה הם כפשוטם, ואלו הם משל ומליצה, ומה הוא הנמשל. ידועה מאוד מחלוקת רמב"ם ורמב"ן בקשר לשכר העתידי בהגדרת המושגים עולם הבא, גן עדן, גיהנם, ימות המשיח, תחיית המתים.⁴ זו רק דוגמה למחלוקת ראשונים בהבנת פסוקי תורה ונ"ך ומאמרי חז"ל. כך גם לגבי המאמר שלנו על הלוייתן. מתברר, שאין הדברים כפשוטם. מפרשים רבים ניסו להבין את הנמשל המסתתר מאחורי משל סוכת הלוייתן וגם חשבו שאפשר להנחילו לכלל הציבור, ועל כן העלו אותו על הכתב בספריהם. להלן נביא ארבעה פירושים לעניין סוכת עורו של לוייתן והמסר שהמשל מעביר לעבודתנו את ה' בחג הסוכות.

ג. מהר"ל: עור הלוייתן סוכת כבוד

מהר"ל בחידושי אגדות לבבא בתרא מבאר כמה קטעים הקשורים ללוייתן. לענייננו, נביא ראשית את דבריו על הגמרא: "בשעה שלוייתן רעב... ואלמלא מכניס ראשו לגן עדן אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו" (בבא בתרא עה, ע"א). המהר"ל מסביר: "כי יש לו התקשרות עם גן עדן... כי כל עניין הלוייתן הוא השמחה והעונג, כמו שאמר הכתוב 'לוייתן זה יצרת לשחק בו'". ע"פ העיקרון הזה הוא מסביר את המשך הגמרא: "עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוייתן".

מהר"ל מאריך להסביר שאין עניין הסעודה הזו כפשוטה, "כי הסעודה בגן עדן לא הייתה כמו הסעודה שלנו. [אלא] כי האדם בצד מעצמו אי אפשר שלא יהיה צריך לשלמות לדבר, כי דבר זה [שלא להזדקק להשלמה] אין מדרגת האדם שהעליונים הם נבראים כעין זה. אבל התחתונים אינם כך. כי תמיד צריך

⁴ עליהם הרחיב הרמב"ן בשער הגמול מספר תורת האדם. הסבר על מחלוקתם בעניין ימות המשיח ועולם הבא הבאתי בעיוני פרשה ויקרא, עמ' 322; ובעיוני פרשה דברים עמ' 234.

הווייתם אל דבר [שמשלים אותם]. והשלמת האדם אשר יבנה לעתיד יהיה הכל מן הלויתן. והסעודה הזאת אינה סעודה גשמית של בשר ממש, רק שהאדם הוא מקבל, ולפי מה שמקבל הוא שלמותו. ולכך אמר כי יקבל האדם מה שהיה עניין שהיה ללויתן - כי היה הווייה עליונה... ודבר זה יקבלו הצדיקים".

ומה ההבדל בין בשרו של הלויתן שממנו נעשתה הסעודה לצדיקים, לבין עורו של הלויתן שממנו נעשתה סוכה לצדיקים? "והחילוק, שיש בין העור ובין הבשר... כי אחר כל עצם נמשכים דברים שאינם עצם. והדבר אשר יימשך לו נקרא כבודו של הדבר. כי הכבוד הוא מחובר ומצורף אל הדבר כמו שאמרו חכמים למלבושי האדם שהם מכסים אליו - 'מכבדותי'⁵ מפני שהם נמשכים אל הבשר ומצורפים אליו, ואשר הוא יותר מצורף אל האדם הוא כבודו. ולפיכך המלבוש שהוא דבק מחובר אל האדם הוא כבודו. והעור לבעלי חיים נחשב מלבוש אליו... ולפיכך העור הזה יש לו מדרגת הכבוד... וזה שאמר שיעשה מן העור סוכה לצדיקים שהסוכה אשר יושב בה היא כבודו".

מהר"ל מחדש שהעור הוא כבודו של הלויתן, והסוכה היא הכבוד של הצדיקים. אשר על כן, הסוכות שלנו הן זכר לענני הכבוד. את הקשר בין הבגדים לכבוד שהזכיר המהר"ל "מאניה - מכבדותי" (שבת קג, ע"א) מוצאים אנו במקורות נוספים. כבר במקרא נאמר על בגדי כהונה "ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת" (שמות כח, ב). ההלכה קובעת "וכבדתו" (ישעיהו נח, יג) - שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול" (שבת שם).

וכבר בשחר האנושות עשה הקב"ה "לאדם ולאשתו כותנות עור וילבישם" (בראשית ג, כא). גם בגד עור זה נקרא בפי חז"ל "כתנת כבוד" (פרקי דר' אליעזר, ב), או "בגדי שבת" (תנחומא ישן תולדות, יב). מדרש זה חורז את כל בגדי הכבוד במחרוזת אחת: "שצריך אדם לכבד את השבת בכסותו... שבתחילה כך עשה הקב"ה, שנאמר 'זיעש ה' א-להים לאדם ולאשתו כותנות עור וילבישם', מהו כותנות עור? בגדי כה"ג שהלבישן הקב"ה" (שם שם).

רה"י הרב ח"י גולדוויכט זצ"ל הגדיר את הכבוד "הגילוי החיצוני של המעלה הפנימית"⁶ ובזה הסביר את תפקיד הבגדים להסתיר את גוף האדם כדי

⁵ "כי הא דרבי יוחנן קרי למאניה [=לבגדיו] - מכבדותי" (שבת קג, ע"א).

⁶ ראש הישיבה הרב ח"י גולדוויכט זצ"ל, אסופת מערכות בראשית א, עמ' פז - "כותנות אור". ובעוד מקומות רבים בספריו. השווה לדברינו לעיל עמ' 22-23 בעניין הלבושים וענני כבוד. כפלנו חלק מהדברים משום שהם מאירים את דברי מהר"ל כאן בענין הלויתן.

שנדע שה"אדם" אינו מה שרואים, דהיינו הגוף, אלא דווקא הנשמה הנסתרת חלק א-לוה ממעל.⁷ ולכן הבגדים הם כבודו של האדם, וככל שרמת החלק הפנימי - נשמתו - עולה, כגון בשבת או הכהן הגדול, יש ללבוש בגדים מכובדים יותר כדי לגלות שיש כאן הסתרה גדולה יותר של משכן רוחני עליון.

עור הלוייתן שהוא לבוש הלוייתן וכבודו של הלוייתן ראוי לשמש כסוכה לצדיקים לעת"ל, כי גם הסוכה היא מסגרת חיצונית לפנימיות של קדושה והיא זכר לענני כבוד שביסו על עם קדוש שבו שרויה השכינה.

ולפי זה מסביר המהר"ל גם את המשך הגמרא, "והשאר [=מה שנשאר] מעור הלוייתן אחרי שכל הצדיקים קבלו חלק בעור כל אחד לפי מדרגתו, פורסו הקב"ה על חומות ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו". לפי המהר"ל, גם החומה היא כעין בגד לעור⁸ ומקבילה לעור של הלוייתן ולבגד של האדם. "וראוי שיהיה פורס על החומה דווקא... כמו העור נחשב כבוד הבעל חיים, במה שהוא מלבוש האדם שהוא כבודו, וכך החומה של העור⁹ הוא כבוד המקום במה שהוא סביב המקום ומצורף לו... ובזה הצד¹⁰ יקנו מדרגת הלוייתן מצד הכל".

ד. סוכת עור הלוייתן וחטא אדם הראשון

מהר"ל אינו מזכיר בפירושו את הקשר בין עור הלוייתן לעור הנחש שהפך, כפי שיבואר, למלבוש האדם. ברם צירוף הסבר רה"י זצ"ל על ענין הכבוד שהוא גילוי חיצוני למעלה פנימית מוביל אותנו לקשר זה. האדם נברא עפר מן האדמה עם נשמת חיים שהא-להים נפחה בו כדי "שתזכך עצם הגוף וחומרו ותעלהו עילוי אחר עילוי עד שיהיה ראוי להתלוות עמה בהנאה בשלמות".¹¹ דהיינו אור הנשמה היה זורח מעבר לעור הגוף והיה אמור להעלות את הגוף

⁷ ולכן לאדם הראשון לא היה צורך בבגדים כי אצלו האור זרח מתוך העור, והיה ברור שהיתרון של "וייפח באפיו נשמת חיים" גובר על החסרון של "וייצר ה' א-להים את האדם עפר מן האדמה". ברם הבהמות להבדיל אינן מתביישות בעירומן כי מה שרואים, דהיינו הגוף, זה מה שיש. רק האדם בוש במערומי גופו, המסתירים את נשמתו הזכה.

⁸ החומה מקיפה את העיר מכל צדדיה, היא נראית ראשונה למי שמתקרב, והעיר עצמה היא בתוך החומה.

⁹ כך במקור. אולי המהר"ל התכוון ל"החומה של העיר", אבל לפי חידושו של המהר"ל גם למילה העור יש משמעות במשפט.

¹⁰ לפי הגמרא, כל צדיק נהנה מהעור לפי דרגתו האישית: סוכה... צלצל... ענק... קמיע - אבל כולם נהנים מפריסת יתרת העור על החומה.

¹¹ רמח"ל, דרך ה' א, ג, ז.

לדרגת נשמה. אבל החטא גרם שהעור התעבה והוא סוגר על אור הנשמה שעכשיו נמצאת בהסתרה גמורה.¹²

בפרקי דר' אליעזר מחבר התנא את הפסוק המסיים את פרשת חטא אדה"ר - "ויעש ה' א-להים לאדם ולאשתו כתנת עור וילבישם" (בראשית ג, כא) - עם עונשו של מי שפיתה אותם - הנחש. "ר' אליעזר אומר: "מן העור שהפשיט מן הנחש עשה הקב"ה כתנות כבוד לאדם ולעזרו" (פרקי דר"א פ"כ).

וייתכן שיש קשר בין דרשה זו לדרשתו המפורסמת של ר' מאיר: "בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב כתנת אור - אלו בגדי אדה"ר" (בראשית רבה כ, כט) לרמז שעור הנחש שהוא עכשיו עורו של האדם, מכסה על אור נשמת ה' הנמצאת באדם, ובכל מהלך חייו של האדם הוא נבחן במאבק בין הגוף לנשמה, בין העור לאור, בין הנחש ליצר הטוב!

דברים אלו מסבירים את מה שכתב ר' צדוק הכהן מלובלין בעניין חומת עור הלוייתן, שנקרא גם נחש בריח ונחש עקלתון.¹³ "איתא בפסיקתא שהמקיים מצוות סוכה בעוה"ז יזכה לישוב בסוכת עורו של לויתן.¹⁴ וגם אמרו שהסעודה של לעתיד לבוא יהיה מלוייתן ושור הבר (תנחומא שמיני, ו). וכבר דיברנו מזה שסעודת לויתן מרמז על בירור מתאוה, כי לויתן הוא מין דגים דפריצי.¹⁵ והיינו משורש קלקול הנחש שהכניס את האדם לתאוה, והנחש נקרא גם כן נחש בריח ונחש עקלתון. ועורו של לויתן היינו 'המשכא דחויא' [=עור הנחש], שנעשה כתונת עור לאדם אחרי הקלקול... היינו שכל מי שנתעצם יותר בעולם הזה

¹² לבד הפנים שבהם רואים שיקוף של פנים האדם, ולכן ניתן לזהות בן אדם ולדעת מה הן רגשותיו רק מתוך מבט אל פניו, ולא באיבר אחר.

¹³ "ויברא א-להים את התנינים הגדולים" (בראשית א, כא). "ר' יוחנן אמר זה לויתן נחש בריח [רש"י: הזכר], ולויתן נחש עקלתון [רש"י: הנקבה], שנאמר (ישעיהו כז, א): 'ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון'" (בבא בתרא עד, ע"ב).

¹⁴ בגמרא מובטח השכר הזה לצדיקים, לאו דווקא לאלו שקיימו מצוות סוכה בהידור.
¹⁵ הגמרא מסבירה, שהקב"ה הרג את נקבת הלויתן וצפנה לצדיקים, כדי שהתנינים לא יפרו וירבו ויהרסו את העולם. גם בהמות בהררי אלף היוו סכנה כזו והקב"ה צינן את הנקבה בלי להרגה. הגמרא מסבירה שהקב"ה הרג את נקבת הלויתן "משום דפריצי". רש"י: "ולא מהניה ביה צינן" (בבא בתרא עד, ע"ב). דהיינו, לא מספיק לצנן את נקבת הלויתן כמו את נקבת הבהמות משום הפריצות שלהם.

לכבוש את יצרו ויטול חלקו יותר בבירור...¹⁶ וכל מי שזכה יותר יעשה לו סוכה מעורו, ומי שלא זכה כ"כ יעשו לו ממנו צלצל קטן... " (פרי צדיק, סוכות יא).

ר' צדוק ממשיך להסביר את המשך הגמרא: "והשאר הקב"ה יתלה בשערי ירושלים"¹⁷ וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, וכל אומות העולם יראו שנאמר: 'והלכו גויים לאורך ומלכים לנגה זרחך' (ישעיהו ס, ג). והיינו כי לעתיד שכשיתברר פנימיות הלב של נפשות ישראל, בזה יתברר ויתלבן גם בחינת התאוה שהיא רק מצד השאור שבעיסה. ובאמת היה כל נפש ישראל מתעצם בפנימיות לבו נגדו.¹⁸ ואז יהיה המשכא דחויא שלהם מבהיק, כמו שנאמר: 'אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו' (ישעיהו א, יח). וזה העניין שבתורתו של ר' מאיר כתוב כתנת אור כי לאחר הזיכוך נעשה מהעור - אור, ולכן 'הלכו גויים לאורך' מעור משכא דחויא [הנחש] דהיינו עורו של לויתן שיהיה זיוו מבהיק".¹⁹

בסידור 'דובר שלום' של הרב יצחק אליהו לנדא מובאים דברים דומים: "בעניין הסוכה שתהיה לעת"ל מעורו של לויתן ייתכן לפי שנאמר בחטא עץ הדעת: 'ועש... כתנת עור, ואיתא בפרד"ס מן העור שהפשיט מן הנחש עשה להם כתנת עור, והכוונה שהם מלובשים בחטא אדה"ר. וכן לעת"ל כשיתוקן החטא לא יהיה עוד העור עליהם למלבוש, רק יהיה נעשה מזה סוכה ליהנות מזיוו... לפי שבאדה"ר נאמר בו שתפוח עקבו מכהה גלגל חמה.²⁰ וזה היה קודם החטא, ובחטאו של אדה"ר הלבישו הקב"ה כתנת עורו של הנחש המחטיא. ואותו העור כיסה והכהה אורו שהיה מכהה גלגל חמה. ולעתיד כשיתוקן החטא, יחזור הדבר לכמו שהיה, שאותו העור שהכהה בחטא אורו של אדה"ר - חוזר אותו עור עצמו להבהיק אור המכהה גלגל חמה. כמו שאמרו חז"ל: זדונות

¹⁶ ה"בירור" הוא מושג קבלי הקשור לתיקון חטא האדם הראשון. כידוע, מסביר ר' חיים מוולוז'ין שחטא אדה"ר היה בערבוב הטוב והרע, ולפני החטא הם היו נפרדים: "וזהו עץ הדעת טוב ורע ונתחברו ונתערבו בתוכו ובהעולמות הטוב והרע יחד זה בתוך זה ממש. כי 'דעת' פירושו התחברות כידוע" (נפש החיים א, ו). הבירור הוא החזרה למצב של אדה"ר לפני החטא, בו ברור מהו טוב ומהו רע! ותחילת תהליך התיקון הוא בבירור הטוב מן הרע, והסולת מן הפסולת.

¹⁷ אצלנו בגמרא: "השאר פורסו על חומות ירושלים" (בבא בתרא עה, ע"א).

¹⁸ כוונתו: לעת"ל יתברר שהיצה"ר הוא חיצוני לישראל, ובתוך תוכה של הנפש הישראלית יש התנגדות ליצה"ר.

¹⁹ ר' צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק, דברים, חג הסוכות יא, עמ' 241-242.

²⁰ אמר ר' בנאה: נסתכלתי בשני עקביו [של אדה"ר]. מהר"ל מדגיש שהעקבים הם החלק הנמוך ביותר בגוף ודומים לשני גלגלי חמה" (בבא בתרא נח, ע"א).

נעשות לו כזכויות, והתייחסות העניין אל לויתן הוא לפי שנאמר 'לויתן נחש בריח' - שהחטא היה ע"י נחש והתיקון ע"י לויתן".²¹

תיקון חטא אדה"ר משמעו התגברות אור הנשמה על עור הגוף. ועל כן יזכו הצדיקים לעת"ל לישוב בסוכת עור הנחש-לויתן. ושארית העור ההוא תכסה את חומות ירושלים ותאיר מסוף העולם ועד סופו, כמו שמבטו של אדה"ר לפני החטא היה מסוף העולם ועד סופו.²² בסוכה שלנו יש בחינה קלה של דרגה זו, והיא זכר לענני הכבוד, שעניינם לגלות את האור הפנימי מבעד למעטה הסוכך.

ה. לויתן לשון לווייה וחיבור

רבנו בחיי מביא בשם רבו הרשב"א: "ולויתן עניין חיבור מלשון (בראשית כט, לד) 'ילוה אישי אלי'" (בראשית א, כא). לשיטתם מחבר הלוייתן בין השכל והנפש: "עניין זכר ונקבה בראם" לרמוז לעניין השכל והנפש... שכן נקרא השכל זכר, והנפש נקבה, ולויתן עניין חיבור... וכשהיא [=הנפש] נזקקת לו [=לשכל] ומתלווה אליו, תשוב להיות כמוהו יקראוהו 'לויתן זכר ונקבה' כאילו הם מין אחד ועניין אחד..." רבנו בחיי לא מדבר על עניין הסוכה, אבל מדבריו נשמע שלעת"ל ישבו הצדיקים בסוכת עורו של לויתן ונראה שגם הם יהיו בדרגה שהנפש תגיע לדרגת השכל, דהיינו שהגוף ייכנע לנשמה.

גם בספר בני יששכר מביא בשם מהרנ"ץ מקראץ: "לויתן מלשון חיבור". אלא שהחיבור שלו מאחד עניינים אחרים. בתחילת המאמר הוא מביא שהחג "נקרא חג הסוכות מלשון סוכה ברוח הקודש... וטעם סגולת רוח הקודש דייקא, כי כל המלאכים והנשמות באים מן ייחוד הוי' אדנ'... וכשיעשה האדם איחוד הכל יבוא רוח"ק עד אין חקר... והנה סוכה בגימטריה הוי"ה וא-דני [=91]. לכן כשמקיימים מצוות סוכה יכול לבוא לידי רוח"ק" (בני יששכר, חודש תשרי, מאמר י, אות א-ב). וכבר הבאנו (לעיל עמ' 25) שאיחוד שני השמות הם איחוד מידות החסד והדין, שבהן נברא העולם ובהן מנהיג הקב"ה את עולמו.

אכן, ללא ספק, הפירוש הפשוט ביותר של רמזי הלווייה והחיבור שבלויתן הוא החיבור בין בני ישראל, בין איש לרעהו. הסוכה היא סוכת שלום כי היא

²¹ סידור דובר שלום, מודפס בסידור אוצר התפילות ח"ב, תפילה כשיוצאים מן הסוכה, עמ' יז.
²² "אותה האורה שברא בה העולם [=האור הגנוז], אדם הראשון עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופו" (בראשית רבה יב, ט).

עושה שלום בין חלקי העם השונים,²³ ומכניסה את כולם תחת כנפיה. ענני הכבוד באו בזכות אהרן: "באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה" (תענית ט, ע"א).²⁴ ואהרן היה "אוהב שלום ורודף שלום" (אבות א, יב).²⁵ ולכן "כל ישראל ראויים לישיב בסוכה אחת" (סוכה כז, ע"ב).²⁶ ועל כן מסמל הלוייתן את החיבור של חג הסוכות, חיבור עם ישראל לעם אחד!

וכך מביא הרב דסלר בשם הזוהר: "ענני כבוד בזכות אהרן, דכתיב 'כי עין בעין נראה [אותיות 'אהרן'] אתה ה'... ועננך עומד עליהם בעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה' (זהר אמור, קג ע"א) - הרי שעין בעין ראייה בהירה מאוד של גילוי של השי"ת היא בחינת ענני הכבוד היא בחינת אהרן - מידת השלום. ולא תתכן מציאות השלום אלא רק בביטול העצמי... סוכה דירת עראי היא בחינת ביטול היש העצמי והיא ראיית עין בעין, ראיית האמונה בחוש שהיא בחינת הישיבה תחת צילא דמהימנותא... וכן מצוות סוכה שהיא בחינת ביטול היש מביאה לידי התאחדות ושלום בין בני... ולגדר זה מרמו ענין סוכת עורו של לוייתן, כי לוייתן מרמו על בחינת ההיתלות וההתאחדות, התכללות ישראל זה בזה במידת החסד" (מכתב מאליהו ח"ב, עמ' 107-108).

ו. לוייתן בגימטריה מלכות

לסיום, נביא שלשה רמזים לסוכות המבוססים על הגימטריה השווה שבין "לוייתן" ו"מלכות"²⁷. [496=]

א. "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת" (עמוס ט, יא).²⁸ הקשר בין דוד לסוכה הוא במלכות. לפי תרגום יונתן, סוכת דוד הנופלת היא "ית מלכותא דבית דוד... ותשלט בכל מלכותא". הגמרא למדה מפסוק זה על שמו של המלך

²³ וכן מצוות ארבעת המינים, שכל אחד יש לו תכונות אחרות. "אמר הקב"ה יבואו ויוקשרו כולם אגודה אחת והם מכפרין אלו על אלו" (ויקרא רבה ל, יא). וכן: "אין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהיו כולן באגודה אחת" (מנחות כז, ע"א).

²⁴ "כיוון שמת אהרן נסתלקו ענני הכבוד" (תענית ט, ע"ב; תרגום יונתן, במדבר כ, כט).

²⁵ באבות דר' נתן יב, ג, מובאים סיפורים כיצד היה אהרן משכין שלום בעם.

²⁶ הגמרא לומדת, שאדם "יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו, דכתיב 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות' (ויקרא כג, מב) - מלמד שכל ישראל ראויים לישיב בסוכה אחת" (סוכה כז, ע"ב). את ההיגד ההלכתי הזה העתיקו בעלי מוסר ומחשבה להיבטים רוחניים על אחדות כל ישראל.

²⁷ הגימטריה מובאת בספר בני יששכר, חודש תשרי מאמר י, אות ג. הוא מפלפל שם גם בעניינים שאינם שייכים לסוכות.

²⁸ פסוק זה הוא המקור לתפילת "הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת" (ברכת המזון).

המשיח: "אמר ליה רב נחמן לר' יצחק, מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי? אמר ליה מאן בר נפלי? א"ל משיח... דכתיב 'את סוכת דוד הנופלת'" (ברכות ה, ע"ב). סוכת דוד היא מלכות דוד, וסוכת עורו של לויתן אשר מיועדת לצדיקים היא היא הסוכה של המלך המשיח.

ב. לעיל הבאנו את דברי רבנו בחיי בשם הרשב"א שלויתן לשון חיבור והוא מחבר את הנפש אל השכל. במאמר "ראש השנה יום האמת" הרחבנו להסביר שמהות המלכות האישית של כל אדם היא להיות מוחו [=השכל] שולט על לבו [=הרגש] ועל הכבד [=התאוות]. זה הפירוש המעשי-אישי של הפסוק "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו). מח שולט על לב השולט על כבד. זוהי בעצם הדרגה שעליה מדבר הרשב"א כאשר הנפש מתחברת אל השכל ומשופעת ממנו. לויתן לשון לוייה גורם למלכות של האדם על עצמו.

ג. המהלך של כל הימים הנוראים הוא להכריז "ה' מלך". נכון שראש השנה הוא יום המלכות הייחודי, אבל בחינת מוסיף והולך אנו מגיעים לשיא של מלכות ה' בשמחת תורה באמירת "אתה הוראת לדעת כי ה' הוא הא-להים אין עוד מלבדו". האחדות והלוויה של עם ישראל שהם תנאי למלכות ה' כמו שנאמר "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" (דברים לג, ה), משמשים בסיס ורקע לקריאה המופלאה הזו "אין עוד מלבדו"! הלוייתן הוא המלכות והצדיקים הזוכים לישיב בסוכת עורו של לויתן הם המכריזים על מלכות ה' בעולם הזה והם הגורמים לכך שלעתיד לבוא "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט).

